

פרק 15 ❓ האתגר: אפגניסטן

<https://greatgame.blog/wp-content/uploads/2017/09/d794d790d7aad792d7a8-d790d7a4d792d7a0d799d7a1d798d79f.mp3>

להורדת הפרק ❓ [קישור](#).

להאזנה ב-itunes - [קישור](#).

המאזינים הוותיקים כבר מכירים את הכלל שלי בנוגע לחדשות: "אם כולם מדברים על זה, זה כנראה לא חשוב". כולם היום מדברים על צפון קוריאה ❓ למרות שלא הרבה השתנה בהתנהגות שלה מאז ממשל אובמה. כולם מדברים על "איראן על הגדרות", כאילו שחיזבאללה היה עד היום סניף של איקאה בלבנון. וכולם מדברים על רוסיה וכולם מדברים על סין ואפילו, חלק, מדברים על הודו. ורק על מדינה אחת, קטנה וחשובה הם לא אומרים אפילו מילה ❓ אפגניסטן.

הגיע הזמן לתקן את זה.

בפרק היום נעסוק במלחמה הארוכה ביותר של ארה"ב, נדבר על מכרות נחושת שוממים ואיך הטאליבן ❓ מארגוני הטרור המושמצים בעולם ❓ זוכה לבעלי ברית באסלאמאבאד, טהרן ואפילו מוסקבה. בואו נתחיל.

ביום שני, ה-21.8, דונאלד טראמפ חשף בפני הציבור האמריקאי את התוכנית שלו לנצח באפגניסטן. **בתוכנית:** הגדלת הנוכחות הצבאית, תמיכה בכוחות אפגנים מקומיים, ודרישה מפקיסטן להפסיק את התמיכה בארגוני טרור. הוא אף הגדיל לעשות מקודמיו בהבטחה ש: א' ארה"ב לא תיתן לוחות זמנים לנסיגה מאפגניסטן ו-ב' היא לא תיסוג מאפגניסטן לפני השגת היעדים הביטחוניים שלה.

קשה להפריז בחשיבות של התוכנית הזו לארה"ב בפרט ולעולם בכלל. שדה הקרב הכי חשוב שארה"ב נלחמת בו היום הוא אפגניסטן ❓ לא עיראק, לא סוריה, לא מזרח אירופה. אפגניסטן. רק באפגניסטן ארה"ב יכולה להשפיע במקביל על סין, רוסיה, הודו ואיראן. ניצחון שלה באפגניסטן יכול להחזיר אותה למפה העולמית ולהזכיר לכולם מי מעצמת העל היחידה.

הרים והרים

"באפגניסטן?", אתם וודאי שואלים, "איך חור שכוח אל בדרום אסיה הוא חשוב יותר מסוריה, ים סין הדרומי או המדינות הבלטיות?" התשובה היא שאפגניסטן היא לא חור. להפך ❓ הודות לגיאוגרפיה שלה היא בנקודת מפתח בו דרום, מערב ומזרח אסיה נפגשים.

בשביל להבין זאת טוב יותר, הבה נפרוש את [המפה הטופוגרפית של אפגניסטן](#). כמעט

כול אפגניסטון הוא שטח הררי. במרכז המדינה נמצאים הרי הינדו-כוש, חלק משרשרת הרי ההימלאיה. בצפון אפגניסטון הם מתרוממים לגובה של 6 ק"מ מעל פני הים, ויורדים בכיוון צפון מזרח-דרום-מערב עד לגובה של 1.2 ק"מ מעל פני הים. ההרים מפצלים את אפגניסטון גיאוגרפית, עם עמקים פוריים בצפון המדינה ומדבריות במרכזה.

המבנה ההררי של אפגניסטון מעניק לה ארבעה מאפיינים מרכזיים, שמגדירים אותה ואת החשיבות שלה: ראשית, היא בעלת מבנה חברתי שבטי בעיקרו. שנית, היא ופקיסטן מושפעות מאוד אחת מהשנייה וקשורות אחת בשנייה. שלישית, היא בעלת מעבר נוח לאיראן ולמרכז אסיה ורביעית, היא עשירה במינרליים ומחצבים.

ראשית, המבנה השבטי. המבנה השבטי נובע מהגיאוגרפיה. [בפרק על האי העולמי](#) הסברתי שהרים מהווים מחסום טבעי לתנועה. קשה לאנשים וסחורות לחצות הרים ולכן הם יהוו בדרך כלל גבול בין קבוצות אנושיות. כשהיכולת של קבוצות מרוחקות לעזור לך היא קטנה, אתה מתבסס על התמיכה של המבנה המשפחתי. השבט הוא הרחבה של המשפחה הגרעינית, בו כל חבר קשור לכל חבר ע"י קשרי דם ומערכת של חוקים ותפקידים מסדירה את אורח החיים. השבט מבוסס על המשכיות הדם והמסורת. בעוד אנו משקיעים בפנסיה, חבר השבט מבטיח את עתידו ע"י קיום המבנה החברתי. כך הוא יודע שכאשר יגיע לזקנה או יצטרך עזרה, השבט יעזור לו כפי שהוא עזר לשבט.

אבל, אם לשבט אין המשכיות, אם בדם או מסורת, לחבר השבט אין סיבה עוד לדבוק במבנה החברתי הנוקשה. הוא מורד בשבט והופך ליחידת היסוד של הדמוקרטיה המודרנית ² האינדווידואל. דמוקרטיה מודרנית אינה יכולה להתקיים באופן מוצלח בחברה בה אין משקל לפרט. המבנה השבטי של אפגניסטון, תולדה של הגיאוגרפיה שלה, מלכתחילה מכשיל את הרעיון של "דמוקרטיה אפגנית מערבית".

המבנה השבטי גם משקף את חוסר יכולתו של שלטון מרכזי להכפיף אליו את כל מוקדי הכוח, תנאי ראשון להקמת מדינה ריכוזית מתפקדת. חוסר היכולת היא שוב תוצר של המבנה ההררי ³ חיילים ופקידים יתקשו לנוע מחוץ לערים, שהן תמיד מושב השלטון המדיני, אל הכפרים להשליט את הבירוקרטיה הממשלתית. זו הסיבה שעד המאה ה-18 אפגניסטון הייתה חלק ממדינות שמרכזן באיראן או הודו, כלומר חלק ממדינות ריכוזיות מבוססות כבר, שעבורן אפגניסטון הייתה שלוחה.

ובינינו הר

שנית, הקשר האפגני-פקיסטני. הגבול המדיני המשותף של אפגניסטון ופקיסטן כולו נחצה ע"י הרים. הגבול הגיאוגרפי נמצא 200 ק"מ פנימה יותר בפקיסטן, במקום בו הרי הינדו-כוש פוגשים את עמק האינדוס. המשמעות היא שהגבול המדיני אינו גם הגבול הגיאוגרפי, מה שמקל על תנועה בין המדינות. מליציות נעות בין שתי המדינות בקלות, כך שהטאליבן יכול היה לסגת מאפגניסטן לפקיסטן עם הפלישה האמריקאית וממנה לפתוח במערכה חדשה נגדם.

הסיבה שהגבול הגיאוגרפי והגבול הפוליטי אינם חופפים היא מפני שפקיסטן היא מדינה דתית, שנוצרה ועוצבה לא ע"י הגיאוגרפיה וההיסטוריה אלא ע"י רצון להקים מדינה למוסלמים של תת-היבשת ההודית. רק מה? אותם מוסלמים רוכזו בנקודת המפגש של תת-היבשת עם אסיה, בעמק האינדוס הגובל בהרי הינדו-כוש. גיאוגרפית פקיסטן היא המשך של הודו. גיאוגרפית, אין הצדקה לקיומה של מדינה נפרדת מהמדינה ההודית, בטח שלא בעמק שהיסטורית הוא ערש התרבות ההינדית בתת היבשת.

והמערכת הביטחונית הפקיסטנית יודעת זאת. הם יודעים שגיאוגרפית פקיסטן נמצאת בעמדה נחותה: היא עם הגב להרים ועם הפנים לכוח אסיאתי של 1.2 מיליארד איש. לכן ההיגיון הביטחוני של פקיסטן מכתוב שני תנאים בשביל לשמור על עצמה: א' עליה להחזיק ביכולת גרעינית שתרתיע פלישה קרקעית אליה ו-ב' עליה לאבטח את העורף שלה על-ידי הבטחת ממשל ידידותי בקאבול או לכל הפחות מדינה אפגנית לא מתפקדת, כזו שלא תוכל להוות איום.

[את המטרה הראשונה הם השיגו ב-1998](#). את השנייה הם השיגו, בתמיכה סעודית, בסוף שנות ה-90: הטאליבן, בתמיכה פקיסטנית וסעודית, [כבש את קאבול ב-1996](#) והכריז על עצמו כריבון. שלוש מדינות הכירו בשלטון הטאליבן: ערב הסעודית, איחוד האמירויות ופקיסטן.

ב-2001 כשאררה"ב הכריזה על "המלחמה בטרור", פקיסטן הצטרפה בחוסר רצון. אבל לא לחלוטין. [גורמים פקיסטנים המשיכו לתמוך ולממן את הטאליבן](#), גם כשהוא נלחם בבעלת הברית של פקיסטן ארה"ב.

הדוגמה הכי טובה לקשר בין פקיסטן לטליבן הוא המקום בו התחבא בן לאדן. [ראש אל-קאעידה התגורר קילומטר וקצת מהאקדמיה הצבאית היוקרתית של פקיסטן](#). מסמכים שנתפסו בבית מראים שהוא היה בקשר רציף עם מנהיגי מליציות פקיסטנים, שהם בתורם היו מקורבים לשירות הביטחון הפקיסטני. ספק גדול אם השירות לא ידע על נוכחותו של בן-לאדן במדינה ואף עזר לו להתחבא.

גם היום, פקיסטן עודנה מעוניינת באפגניסטן שנשלטת ע"י הטאליבן. זאת בשביל למנוע מצב בו להודו תהיה בעלת ברית שתוכל לפתוח חזית שניה נגד פקיסטן במקרה של מלחמה. מה שמחייב את השאלה הבאה: מה הודו רוצה?

האינטרס ההודי

אסלאמאבאד מחבלת בסיכויים של מדינה אפגנית מתפקדת, מפחד שזו תעשה יד אחת עם הודו נגדה. הודו לעומתה מעדיפה מדינה אפגנית יציבה ומתפקדת. למה? פקיסטן משתמשת באפגניסטן כחממה לגידול מליציות, אותן היא שולחת לאזורי חיכוך עם הודו לשם ביצוע פיגועי טרור. מדינה אפגנית יציבה תפעיל לחץ על פקיסטן להפסיק עם התמיכה בטרור ולצמצם את האזורים המוגנים בהם היא יכולה לפעול.

אם הודו תוכל להפוך את אפגניסטן לבעלת ברית, היא תוכל להכריח את פקיסטן להשלים עם הדומיננטיות שלה בתת-היבשת ההודית. אסלאמאבאד תידרש להרכין ראש בפני ניו-דלהי, והודו תשלים תנאי הכרחי לעלייה של כל מעצמה גדולה ☒ שליטה על הנעשה קרוב לגבולותיה.

מה הודו עושה בשביל להשיג את המטרות הללו? ראשית, תמיכה כלכלית. עד היום [הודו תרמה מעל 1.3 מיליארד דולר](#) לאפגניסטן, תרומות שהלכו לשיפור הכלכלה, התשתיות והחינוך במדינה. [הודו גם העבירה מסוקי תקיפה לאפגניסטן ושוקלת להרחיב את התמיכה הצבאית בה](#). אבל בשבילנו, אנו הישראלים, הפרויקט הכי מעניין שהודו עשתה באפגניסטן הוא חיבור ברכבת של עיר הגבול זאהדן עם נמל צ'אבאהר. החיבור יאפשר לאפגניסטן גישה לאוקיינוס ההודי, שלב חשוב בפתיחת המדינה לשוק העולמי. רק מה? הנמל צ'אבאהר נמצא באיראן.

איראן והמלחמה בטרור (רגע, מה?)

[פרויקט צ'אבאהר](#) הוא הסיבה לחשיבות של אפגניסטן אלינו. הפרויקט כולל שלוש מדינות: אפגניסטן, הודו ואיראן, העובדות ביחד לפיתוח מערכת מסילות רכבת יעילה בין איראן ואפגניסטן ולהגדיל את נמל צ'אבאהר. הודו היא המשקיעה הראשית, עם חברות הודיות שקיבלו חוזים להפעלת הרציפים החדשים בצ'אבאהר ברגע שיסיימו להקים אותם. כך הודו הופכת להיות בעלת מניות בהצלחה המסחרית של איראן ☒ יותר מסחר, יותר רווח מהפרויקט. עכשיו דמיינו מה יקרה ליחסים בינינו להודו אם מטוסים ישראלים יפציצו את איראן.

גם פרויקט צ'אבאהר חייב את קיומו לגיאוגרפיה של אפגניסטן. אפגניסטן ואיראן חולקות גבול משותף שחוצה בעיקר עמקים. עמק הוא קל למעבר, מה שאומר שתנועה של אנשים בין אפגניסטן ואיראן היא נוחה. משום כך איראן מתעניינת מאוד במה שקורה באפגניסטן ומי שולט בקאבול.

בשנות ה-90 [איראן ראתה את אפגניסטן של הטאליבן כאיום ביטחוני](#), שהוקם ע"י פקיסטן בכסף סעודי. כמדינה שיעית ההקמה של מדינה סונית קיצונית על סף דלתה הייתה מציאות בלתי נסבלת. אבל עכשיו, אחרי שהטאליבן הוחלף בממשל מתון יותר, איראן מעוניינת לא רק בשכן טוב ☒ היא מעוניינת בהשפעה.

איראן משחקת משחק כפול באפגניסטן: מצד אחד, [היא תומכת בממשל המרכזי בקאבול](#). היא בונה כבישים ומרחיבה מרכזי תעשייה. היא הכירה בממשל החדש בקאבול לאחר הפלישה האמריקאית וגרשה מאות אנשי טאליבן ואל-קאעידה שהסתתרו בה. מצד שני בשנים האחרונות היא התחילה לתמוך בטאליבן. היא [ממנת ומציידת](#) אותו [ושומרת על קשר ישיר](#) עם ההנהגה הבכירה שלו. תמיכה בטאליבן נותנת לאיראן שלוש יתרונות: ראשית, היא הופכת אויב עבר לידיד, מנטרלת את השליטה של פקיסטן בו ואת האיום הסוני הגלום בו. שנית, היא מבטיחה לאיראן שאם הממשל בקאבול ייפול, לה עדיין תהיה השפעה במדינה. ושלישית, הטאליבן דוחק את האמריקאים מאפגניסטן והרחק מגבולותיה של איראן.

הדוב הרוסי והטאליבן

אז בואו נעשה סיכום ביניים קצרצר: ארה"ב נמצאת באפגניסטן בשביל להילחם בטאליבן, שמקבל תמיכה מפקיסטן [?] בעלת ברית של האמריקאים [?] ואיראן [?] יריבה שלהם. האינטרס האמריקאי הוא מדינה אפגנית דמוקרטית ומתפקדת, אינטרס גם של הודו. המדינה האפגנית אבל צריכה להתמודד עם גיאוגרפיה בעייתית ופעילות פקיסטנית ואיראנית לחבל בסיכויים שלה. עכשיו אני רוצה להוסיף לקלחת הזו עוד שתי מדינות: רוסיה וסין.

לרוסיה יש רגישות מיוחדת למרכז אסיה, כאזור אסטרטגי שהיציבות שלו מבטיחה לרוסים שקט. כמדינה גדולה [?] יש יגידו גדולה מדי [?] הרוסים תמיד ירצו לצמצם ולקבץ חזיתות. כיום האתגר המשמעותי ביותר שלהם הוא במערב, מול אירופה וארה"ב במדינות הבלטיות, אוקראינה וסוריה. הדבר האחרון שהם צריכים הוא חוסר יציבות במרכז אסיה, שתקרין על המיעוטים המוסלמים שיושבים במרכז רוסיה. [לכן כשדאע"ש פתח סניף באפגניסטן, במוסקבה נעו באי נוחות](#). המעבר הנוח מאפגניסטן לתוך הרפובליקות של מרכז אסיה [?] טורקמניסטן, קירגיזסטן וקזחסטן [?] משמעו שדאע"ש יוכל להתפשט ולהתסיס את האזור.

בשביל למנוע תרחיש כזה, [ב-2015 רוסיה החלה בשיתוף פעולה עם הטאליבן שנמשך גם היום](#). רשמית הרוסים טוענים ששיתוף הפעולה מתרכז במודיעין. לא רשמית [ישנן טענות שהקרמלין סיפק נשק לטאליבן](#). אישית אני לא מאמין שדבר כזה קרה. הרוסים חכמים מכדי לעשות את הטעות של חימוש טרוריסטים שהיום הם חבריך ומחר אויבך.

אבל בכל מקרה, אם הם מספקים נשק ואם לא, לרוסים יש אינטרס ברור באפגניסטן כעמוד תווך ליציבות של מרכז אסיה. העובדה שאפגניסטן נמצאת בסדר העדיפות הלאומי גם של פקיסטן והודו מוסיפה לערכה בעיני רוסיה. השפעה בקאבול תהיה השפעה בניו-דלהי ואיסלאמבד, שתי מדינות חשובות באוקיינוס ההודי [?] אזור שכבר דיברנו עליו כאזור אסטרטגי מהמעלה הראשונה.

אז לרוסיה יש אינטרס באפגניסטן וכך גם להודו, פקיסטן, ארה"ב ואיראן. הבה ונכיר את המדינה האחרונה בדרמה הזו: סין.

הרעב הסיני למשאבים

בקרקע של אפגניסטן קיימת כמות אסטרונומית של משאבים, החל במינרלים, עבור במתכות וכלה ביסודות נדירים, החשובים בהתקנים של מיקרואלקטרוניקה. [סקר גיאולוגי שבוצע ע"י ממשלת ארה"ב](#) הראה שבאפגניסטן כנראה יש מעל 60 מיליון טון של נחושת, 2.2 מיליארד טון של עפרות ברזל ו-1.4 מיליון טון של יסודות נדירים. בנוסף לאלו יש במדינה גם כמויות משמעותיות של אלומיניום, זהב, אבץ וכספית. שווי כל המשאבים באפגניסטן מוערך בכמעט טריליון דולר.

הבעיה שללא תשתית טובה ועם איום בפיגועים, אין הרבה חברות שיהיו מוכנות להקים מכרה רק בשביל לראות אותו מופצץ ע"י הטאליבן. וכאן נכנסים הסינים. לסיין יש רעב אדיר למשאבים, אותו היא מחפשת להשביע במרכז אסיה ואפריקה. אך למה להרחיק עד אפריקה, כשממש מעבר לגבול נמצאים מרבצים עשירים של מתכות ומינרלים?

לאחר הפלישה האמריקאית חברות סיניות החלו להיכנס לאפגניסטן במטרה לחצוב את המשאבים שלה. [חברות סיניות חתמו על שורה של חוזים עם הממשלה האפגנית](#), כולל חציבת נחושת מהמרבץ השני בגודלו בעולם והחוזה הראשון בתולדות אפגניסטן לשאיבת נפט וגז. שיתוף פעולה סיני-אפגני יכול היה לתרום לשתי המדינות ולדרום אסיה בכלל.

רק מה? שהשת"פ לא מצליח. קחו כדוגמה את [הפרויקט לכריית נחושת](#). כמעט עשור לאחר חתימת החוזה לכריית הנחושת, העבודה עדיין לא התחילה. וזה לא משום התקפות טרור או אסונות טבע, אלא חוסר הסכמה בנוגע לשינויים בחוזה. הסינים התחייבו להקמת תחנת כוח חשמלית בנוסף למכרה, אך ביטלו זאת משום שמצאו שבאזור אין מספיק פחם להצדיק את הקמת המפעל. הממשלה האפגנית דורשת ביצוע של כל סעיפי החוזה. התוצאה? קיפאון מוחלט בפרויקט שהיה מניב לאפגניסטן מיליארד דולר בשנה.

מה קורה כאן? לסיין יש אינטרס ברור לפתח את מרכז אסיה בשביל משאבים, יציבות והגדלת הכוח שלה מול הודו, ארה"ב ורוסיה. בפקיסטן סין הצליחה לקדם מספר פרויקטים גדולים, החשוב שבהם הוא [המסדרון הכלכלי](#) המחבר את מערב סין לנמל גוואדר שבפקיסטן. מדוע סין מצליחה שם, אך לא באפגניסטן?

שתי סיבות אפשריות. הראשונה היא העניין של סין באפגניסטן. המשחק הגדול של סין בדרום אסיה מכוון להכלה של הודו וגישה לאוקיינוס ההודי. היא השיגה את הגישה בעזרת המסדרון הכלכלי ואיזון מול הודו ע"י תמיכה בפקיסטן. מה אפגניסטן מציעה לה? כן, להודו, ארה"ב ורוסיה יש אינטרס בה. אך בניגוד למוסקבה, בייג'ינג לא נכנסת לזירה רק כדי להשיג עוד מנוף נגד היריב. המשאבים בהחלט מפתים, אך ישנם יעדים יציבים יותר במרכז אסיה, אפריקה ואמריקה. אין לסיין סיבה להשקיע המון באפגניסטן.

הסיבה השנייה היא שאפגניסטן זוכה לתמיכה מארה"ב, בניגוד לפקיסטן שנותרה ללא מעצמה ידידה. פקיסטן צריכה מעצמה שתתמודד בה מול הודו, אפגניסטן לא. אין לקאבול סיבה להתכופף בפני חברות סיניות או לבקש תמיכה סינית. יש לה מספיק מחזרים.

שכונה צפופה

במשחק הגדול הראשון, זה של רוסיה הצארית והאימפריה הבריטית לפני 200 שנה, אפגניסטן הייתה מדינת מפתח. הצאר רצה להתקדם אל האוקיינוס ההודי דרך אפגניסטן ובריטניה עשתה כל שנדרש למנוע זאת.

היום אפגניסטן הפכה שוב למדינת מפתח במשחק הגדול החדש. ארה"ב, הודו, איראן, רוסיה וסין – כל כוח ששואף לשלוט באי העולמי מתעניין באפגניסטן ויושפע מגורלה. אפגניסטן יציבה ומשגשגת תתרום ליציבות במרכז אסיה ולכלכלה העולמית, אך היא גם עלולה להפך את פקיסטן לפראנואידית יותר. קריסה של אפגניסטן תערער את מרכז אסיה ועלולה לתת לדאע"ש להקים את הח'ליפות מחדש.

מה יקרה? אינני יודע. אך אני יודע שבמשחק הגדול החדש, בו יש ריבוי שחקנים עצמאיים, אנו חייבים להסתכל רחוק הרבה יותר ממה שהסתכלנו. כי מה שיקרה באפגניסטן, יגיע בסוף גם לרמת הגולן. תסמכו על איראן.

תודה לכם על ההקשבה.